

Ekonomska reprodukcija ovisnosti o heroinu - Split devedesetih godina

DRAŽEN LALIĆ
Filozofski fakultet, Zadar

UDK: 316.624:613.83(497.5Split)"199"
613.83(497.5Split):316.624.000.33
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 15. svibnja 1995.

U radu se analizira ekonomski aspekt problema ovisništva o drogama. Smisleni okvir rada bazira se na tri ocjene kojima se pokušava sociološki motriti taj problem: da ovisnost o heroinu ima obilježja totalnoga društvenog fenomena; da ta pojava ima značajke socijalnog problema; da su ponašanja ovisnika koja se odnose na pribavljanja sredstava za tu drogu u velikoj mjeri obilježena društvenom devijantnošću.

Na osnovi iskustvenih pokazatelja, dobijenih metodom životne povijesti (uzorak od pedeset ovisnika o heroinu iz Splita), analizira se tržište, potražnja i ponuda heroina u Splitu u prvoj polovini ovoga desetljeća. Ključni su zaključci ovoga rada da u Splitu postoji veliko tržište i ponuda heroina kao robe. Za tom robom vlada znatna potražnja, i to ona efektivnog tipa označena ne samo namjerom većeg broja ovisnika da heroin kupe nego i njihovom sposobnošću da pribave sredstva za tu svrhu, pri čemu se kombiniraju različiti nezakoniti načini pribavljanja sredstava.

Ključne riječi: NARKOMANIJA, OVISNOST, HEROIN, TOTALNI DRUŠTVENI FENOMEN, SOCIJALNI PROBLEM, DEVIJANTNOST, EFEKTIVNA POTRAŽNJA

I. UVOD

Problem narkomanije¹ u izrazitijoj mjeri postoji u Hrvatskoj već desetak godina. U posljednje vrijeme taj evidentno ozbiljan problem izbio je u sam fokus zanimanja hrvatske javnosti, zanimanje koje je usmjereno u prvome redu na određivanje osnovnih obilježja njegove prisutnosti u nas. Ovisnost o opojnim drogama² u Hrvatskoj danas distribuirana je evidentno nejednako, prije svega na dobnog (narkomanija kao problem vezan uglavnom za mlade) i teritorijalnoj razini svoje pojavnosti. Mnogi pokazatelji upućuju na opravdanost ocjene da je drugi najveći grad u Hrvatskoj naročito izložen toj pojavi. Službeni podaci o broju osoba registriranih u splitskom MUP-u u svezi s drogom, o broju ovisnika koji se liječe na metadonsko/heptanonskoj terapiji, o broju smrtnih slučajeva vezanih za drogu i slični pokazuju da je u Splitu problem narkomanije prisutniji nego u drugim velikim gradovima Hrvatske.³

Napori liječnika, znanstvenika, policajaca, novinara i drugih subjekata usmjereni upoznavanju javnosti o prisutnosti ovisnosti o drogama u Splitu i drugim mjestima Hrvatske rasvijetlili su mnoge aspekte te pojave, ali ne dovoljno i ekonomski. Nedovoljna upoznatost s tim aspek-

---

¹ Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) definirala je 1964. godine pojam narkomanije ukazujući na sljedeća obilježja pojave koju taj pojam označava: prekomjernu želju ili prisilu da se droga nabavi i konzumira; težnju da se doza poveća; psihičku i fizičku ovisnost od učinka droge; razorni učinak droge na pojedinca i društvo (Petrović, 1974).

² Prema definiciji Svjetske zdravstvene organizacije droga je svaka supstanca koja unijeta u organizam može izmijeniti jednu ili više njegovih funkcija, a opojna droga je svaka supstanca koja može izazvati stanje tjelesne ili psihičke ovisnosti, odnosno i jednu i drugu ovisnost (Uglešić, 1982).

³ Tako su mediji u više navrata izvijestili javnosti da je u splitskom MUP-u registrirano više od 3000 osoba u vezi droge, da je u razdoblju 1990.-1994. u tome gradu gotovo 600 osoba liječeno na metadonsko/heptanonskoj terapiji, te da je na području Splitsko-dalmatinske županije u istom razdoblju uslijed prekomjernog konzumiranja droge život izgubilo 45 osoba, i to većinom građana samoga Splita.

tom sasvim je nerazmjerna izuzetnoj važnosti koju on ima za cjelinu funkcioniranja složenog fenomena ovisnosti o drogama. Stručne i druge javne diskusije kao da zaobilaze taj aspekt, usmjerujući se ponajprije na štetne posljedice ovisnosti narkomanije, a tek rijetko na njenu evidentno složenu pozadinu, kojoj u svakom slučaju pripada i sve ono što bi se skupno moglo odrediti kao ekonomija narkomanije. Polazeći od te ocjene, u ovome radu⁴ preliminarno će se izložiti određeni, za taj aspekt vezani, rezultati istraživanja "Narkomanija mladih u splitskoj regiji" na kojemu već tri godine radi tim splitskih psihijatara, psihologa i sociologa na čelu s dr. sci. Ivanom Urličem.

II. TEORIJSKI PREDLOŽAK

Smisleni okvir sociologijskog analiziranja ekonomskog aspekta narkomanije u Splitu moguće je sagledati polazeći od tri koncepta, već duže vrijeme prisutna u teorijskoj misli znatnosti o društvu, koji će se iznijeti tek u osnovnim crtama.

1. Prvi je koncept totalnog društvenog fenomena koji je inaugurirao francuski sociolog Marcel Mauss, a razradio Georges Gurvitch (Gurvitch, 1966). Slijedom toga koncepta moguće je motriti narkomaniju kao pojavu s određenim obilježjima totalnog društvenog fenomena: ta pojava ima svoj relativno zatvoren i strukturiran društveni svijet, koji se reproducira na više razina (kulturnoj, fiziološkoj, kadrovskoj, prostornoj, ekonomskoj i drugima). Svijet narkomanije po mnogo čemu isključuje vanjski društveni svijet, primjerice norme karakteristične za vanjski svijet i njegovu kulturu: većina narkomana ne poštuje društvene norme koje zabranjuju krađe. Njihova subkultura uključuje specifične upute za ponašanje prema kojima su krađe ne samo dozvoljene nego i poželjne.

2. Drugi je koncept društvenog problema (social problem), prije svega karakterističan za funkcionalističku teorijsku orijentaciju. Edwin M. Lemert upozorava kako je većina sociologa koji koriste taj koncept usuglašena da pojava koja se analizira kao društveni problem ima tri obilježja: sa stajališta javnosti ili dominantne skupine je nepoželjna; raširena je, odnosno karakteristična za velik broj ljudi; može se ublažiti ili spriječiti organiziranom društvenom akcijom (Lemert, 1972). Tom određenju društvenog problema moglo bi se, za potrebe istraživanja pojave narkomanije u nas, pridodati i četvrto obilježje: šteta koju ta pojava donosi. Ona se situira na dvije razine: općedruštvenoj (ugrožavanje socijalnog ambijenta i sl.) i individualnoj (narušavanje zdravlja, sigurnosti i drugih dobara i vrijednosti pojedinaca, itd.).

3. Treći koncept sadržajno se vezuje za prethodne, a odnosi se na društvenu devijaciju. Slijedom toga koncepta ponašanje vezano za ovisnost o heroinu i o drugim teškim drogama motri se kao društvena devijacija, odnosno kao ponašanje koje odstupa od onoga što se u društvu smatra normalnim i poželjnim. U određenjima pojma društvene devijacije često se upozorava na neke kontroverze, vezane u prvome redu za kriterij na osnovi kojega se neka pojava ocjenjuje nenormalnom i nepoželjnom, odnosno za društvenu skupinu koja daje takvu ocjenu.⁵ Te kontroverze moguće je izbjeći motrenjem narkomanije kao društvene devijacije u smislu odstupanja (osoba i skupina na ovaj ili onaj način vezanih za ovisnost o drogama) od onih osnovnih društvenih normi koje se tiču zaštite prava individua. Drugim riječima, devijantna obilježja ponašanja karakteristična za narkomane i narkomaniju ugrožavaju prava građana

⁴ Ovaj rad je skraćena verzija priopćenja prezentiranoga na Danima Rudija Supeka, održanima u organizaciji Hrvatskoga sociološkog društva od 20. do 22. travnja 1995. u Zagrebu.

⁵ Na te kontroverze osobito se zorno ukazuje u sklopu teorijskog koncepta etiketiranja (Labeling Theory) koji koriste predstavnici interakcionističke orijentacije, primjerice Howard S. Becker u glasovitom studiji (1963) *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*.

na-pojedinaca na njihovo psihičko i fizičko zdravlje, osobnu sigurnost, zaštitu privatnog vlasništva i slična.⁶

III. METODOLOGIJA

Metodologija istraživanja "Narkomanija mladih u splitskoj regiji" bazira se na kvalitativnim i kvantitativnim metodama.

Ovaj rad temeljit će se u prvome redu na pokazateljima koji su stečeni analizom obimnog iskustvenog materijala, dobivenoga korištenjem metode životne priče ili - preciznije - životne povijesti (Life History). U razdoblju od kraja 1991. do travnja ove godine dr. psihologije Mirjana Nazor i autor ovoga teksta prikupili su pedeset životnih priča ovisnika o heroinu u Splitu. Američki sociolozi Schwartz i Jacobs u knjizi-metodologijskom priručniku *Qualitative Methodology: Method to the Madness* definiraju da su "životne povijesti rekonstrukcije stvarnosti pojedinaца" usmjerene "razotkrivanju učinaka vanjskih događaja na unutarnje iskustvo individue" (Schwartz & Jacobs, 1979:68). Koristeći se metodom životne povijesti, istraživači pokušavaju doći "bliže podacima" te utvrditi na koji način sami objekti istraživanja doživljavaju i promišljaju svoju životnu stvarnost.

U svrhu uvođenja u temu ovoga rada, iznijet će se samo neki podaci o općim obilježjima ispitanika i pojedini nalazi istraživanja.

Od 50 intervjuiranih ženskoga je spola 4, a muškoga 46. U vrijeme realizacije intervjua u prosjeku su imali 24,1 godinu, a najviše ih je bilo u dobnim skupinama od 17 do 20 godina (14) te 20 do 25 godina (11).

Prema zanimanju najprisutniji su NKV radnici (18), pomorci (7) i NKV radnici (5), te studenti/učenici (5).

Nezaposlenih je 37, zaposlenih koji rade 5, zaposlenih koji su na čekanju dvoje, a na školovanju je šestoro.

Prvo iskustvo s drogom imali su u prosječnoj dobi od 15 godina i 5 mjeseci; najčešće je droga prvoga iskustva bila marihuana (26), te hašiš (9). Prvo iskustvo s heroinom imalo je samo troje intervjuiranih. Prvo konzumiranje heroina intervjuirani su imali u prosječnoj dobi od 19 godina i mjesec dana.

Prema vlastitom iskazu, kralo ih je dvadesetsedmero, a počeli su s kradama u prosječnoj dobi od 18,5 godina. U zatvoru ih je bilo dvadesetoro i to u prosječnom trajanju od godinu dana.

IV. NALAZI ISTRAŽIVANJA KOJI SE ODOSE NA EKONOMSKU REPRODUKCIJU NARKOMANIJE

Ekonomski aspekt fenomena ovisnosti o heroinu analizirat će se, uz ostalo, uporabom pojmovnog aparata karakterističnoga za ekonomiku, a koji se koristi i u znanosti o društvu. Na temelju toga, moguće je iznijeti dvije hipoteze direktno vezane za temu rada.

---

⁶ Takvo pojašnjenje je nužno zbog još svježih dojmova u svezi s javnom, prije svega televizijskom, kampanjom protiv droge, koja je eskalirala u Hrvatskoj krajem prošle i početkom ove godine. Ta je kampanja po mnogo čemu bila karakterizirana reakcijama koje je engleski sociolog Steven Cohen u djelu *Folk Devils and Moral Panics* (1972.) skupno odredio moralnom panikom, primjerice poistovjećivanjem svih mladih koji su barem jednom kušali lakše droge, pa i mladog pokoljenja u cjelini, s ovisnicima o teškim drogama.

Prvo, moguće je pretpostaviti da u Splitu devedesetih postoji veliko i stabilno tržište heroina⁷. Iz ovoga slijedi da je u Splitu prisutna potražnja većeg broja osoba za heroinom, tj. objektivna potreba za tom robom⁸. (Potražnja je efektivna, jer je nije riječ samo o namjerama već i o platežnim sposobnostima potrošača.)

Drugo, moguće je pretpostaviti da se u svezi s heroinom i drugim drogama u Splitu na štetu širokoga kruga građana ostvaruje visoka dobit, kojom se koriste ne samo trgovci drogom nego i druge osobe uključene u to tržište.

1. Tržište heroina u Splitu

Za određivanje veličine tržišta heroina u Splitu, potrebno je ponajprije (hipotetski) procijeniti broj ovisnika o heroinu u tome gradu te ukupni iznos novca koji se troši za kupovinu te droge.

a) Hipotetska procjena broja ovisnika o heroinu u Splitu

Točan broj ovisnika u Splitu još nije poznat. Ipak, moguće je prepoznati tri indikacije za procjenjivanje. Prva indikacija su javne procjene eksperata i poznavatelja toga fenomena, primjerice sljedeća dr. Slavka Sakomana, predsjednika Republičke komisije za suzbijanje ovisnosti: "U Splitu je oko tisuću ozbiljnih ovisnika o opijatima, te dvostruko više povremenih uživatelja takvih droga".

Druga je procjena dr. Vanje Šandrović-Mucalo iz splitskog Doma zdravlja na temelju odnosa broja ovisnika podvrgnutih metadonskoj/heptanonskoj terapiji i broja umrlih ovisnika. Na metadonsko/heptanonskoj terapiji u razdoblju 1991-1994. bilo je u Splitu ukupno 587 ovisnika, od kojih je 13 umrlo, što čini stopu smrtnosti od 2,2% u toj populaciji. U istome razdoblju u Splitu je prema službenim podacima umrlo 45 ovisnika. Ukoliko je stopa smrtnosti populacije ovisnika o heroinu 2,2%, onda u Splitu ima do dvije tisuće ovisnika o psihoaktivnim supstancama.⁹

Treća indikacija su nalazi ankete koju je agencija za istraživanja javnoga mnijenja Puls pod vodstvom autora ovoga teksta realizirala za potrebe projekta "Narkomanija mladih u splitskoj regiji" u svibnju 1992. godine na uzorku od 425 učenika trećih i četvrtih razreda splitskih srednjih škola: 2,6% ispitanika je probalo heroin, a 2,4% ga često konzumira. Ukoliko populacija učenika trećih i četvrtih razreda srednjih škola ima određena obilježja kontrolne grupe populacije od 15 do 35 godina, onda je u Splitu 1992. godine bilo oko 1400 osoba koje često konzumiraju heroin. Taj broj je vjerojatno nešto veći zbog mlade dobi učenika trećih i četvrtih razreda u usporedbi s prosječnom dobi ovisnika.

Na osnovi tih indikacija moguće je procijeniti da danas (proljeće 1995.) u Splitu ima oko 1500 ovisnika o heroinu. No, broj onih koji svakodnevno konzumiraju količinu heroina potrebnu ovisniku vjerojatno se kreće oko 1000, jer ih je nešto više od 300 na metadonsko/heptanonskoj terapiji, a manji broj (samostalno) ostavlja drogu, odnosno ne uspijeva pribaviti novac i nalazi se u krizi.

⁷ Član Republičke komisije za borbu protiv ovisnosti i umirovljeni inspektor za droge MUP-a Tomislav Stanić je 1992. godine ukazao na postojanje tržišta droge u nas: "Nije teško konstatirati kako mnogi gradovi u Hrvatskoj, među njima i Split, imaju vrlo razvijeno narkotržište. Ono se formira na temeljima konspirativnosti, planiranju, ono producira određena sredstva, taj posao ima međunarodni karakter" (Stanić: 1992).

⁸ Tako se efektivna potražnja definira u ekonomskim rječnicima; usp. Nikolić (1982). Citat potječe iz intervjua dr. Sakomana objavljenog u Slobodnoj Dalmaciji od 10. studenog 1991. godine.

⁹ Podaci preuzeti iz Šandrović-Mucalo (1995)...

b) Hipotetska procjena sredstava koja se troše za heroin

Prema podacima dobivenima analizom životnih povijesti narkomana, oni u fazi ovisništva (tj. u fazi kada osjećaju krize ako ne konzumiraju heroin, a još uvijek nisu, barem ne ozbiljnije, pristupili liječenju ili ostavljanju) u prosjeku konzumiraju dnevno dvije doze (dva "piza" u njihovom žargonu). Budući da "piz" na splitskom narko-tržištu stoji 50 kuna ili 30 DM (cijena iz travnja 1995. godine), moguće je izračunati da tisuću narkomana u Splitu za heroin troši 30 000 DM dnevno, 900 000 DM mjesečno, a 10 800 000 DM godišnje.

S obzirom da je analizom podataka iz životnih priča narkomana ustanovljeno kako u fazi ovisništva njih gotovo polovina krađe, a imajući u vidu da krađe vjerojatno donose više novca nego drugi načini dobavljanja sredstava za drogu (npr. posuđivanje, žicanje, prodaja svojih stvari i sl.), za pretpostaviti je da polovina novca dolazi od krađa (oko 5 400 000 DM).

Novac u gotovini uspijeva ukrasti tek manjina ovisnika, i to u relativno manjim iznosima (od džeparenja, krađe torbica, i sl.).

Analiza podataka iz životnih priča ovisnika pokazuje da uglavnom prodaju ukradene stvari po trećini stvarne cijene. Prema tome, a oduzimajući pretpostavljeni relativno manji iznos ukradene gotovine, moguće je procijeniti da se ukrade roba u vrijednosti oko 15 000 000 DM kako bi se dobio spomenuti iznos.

Na osnovi svega toga, moguće je hipotetski procijeniti da ukupna sredstva prisutna na tržištu heroina u Splitu iznose oko 20 400 000 DM.

U cilju pružanja okvirne procjene sredstava koja se troše u Splitu u svezi s drogom u cjelini, treba dodati sredstva koja za nabavu droge troše sljedeće kategorije osoba vezanih za drogu: oni ovisnici o heroinu koji se pokušavaju liječiti ili ostavljati, a povremeno uzimaju heroin pa i druge droge; konzumenti kokaina (cijena doze u Splitu je 50 DM); konzumenti ecstasy-a odnosno MDMA (cijena tablete je 50 DM); konzumenti speed-a; konzumenti LSD-a; konzumenti raznih psihoaktivnih tableta; konzumenti hašiša; konzumenti marihuane; konzumenti ljepila, itd.

Sumarno je moguće hipotetski procijeniti da se u Splitu godišnje ukupno utroši 30 milijuna DEM u svezi s raznim drogama, što je tek nešto manje od polovine iznosa budžeta grada Splita.

2. Načini nabavljanja heroina

Pokazatelji prikupljeni ispitivanjem ovisnika o heroinu putem metode životne povijesti daju osnovu za zaključivanje o prisutnosti tri faze narkomanskih karijera. Prva faza odnosi se na razdoblje od prvog iskustva s heroinom do otkrivanja psihičke i fizičke ovisnosti (prvih kriza). Druga je faza ovisništva izrazita potreba da se droga konzumira bez ozbiljnijih pokušaja ostavljanja ili liječenja. Treća faza je kombiniranog tipa: ili produbljanje ovisništva ili pokušaj liječenja odnosno ostavljanja. U ovom radu izneseni pokazatelji odnose se na prve dvije faze, jer je tako moguće steći adekvatnu osnovu za analizu ekonomije narkomanije.

a) Načini nabavljanja sredstava za heroin u prvoj fazi ovisništva

Podatke o načinima na koje su pribavljali sredstva za heroin u prvoj fazi dalo je 47 ovisnika, a troje nije željelo govoriti o tome. Registrirano je dvadeset različitih načina nabavljanja heroina odnosno sredstava za tu svrhu, većinom kombinacija različitih oblika nabavljanja.

- džeparac, lakše krađe - 5;
- džeparac, potkradanje obitelji - 5;

- "dilanje" (rasparčavanje droge) droge - 4;
- lakše krađe - 4;
- povremeni rad, lakše krađe, "dilanje" - 4;
- povremeni rad, "žicanje" - 4;
- pokloni drugih narkomana - 4;
- džeparac, šverc, "dilanje" - 2;
- džeparac, "dilanje" - 2;
- povremeni rad, teže krađe - 2;
- stalni rad - 2.

(Ostalih 9 oblika kombinacije su već navedenih elemenata koje se javljaju jedanput; u jednom se slučaju pojavljuje i prostitucija kao izvor prihoda.)

Frekvencije oblika nabavljanja sredstava:

- džeparac - 17;
- lakše krađe - 15;
- povremeni rad - 14;
- "dilanje" - 13;
- potkradanje obitelji - 13;
- stalni rad - 9;
- pokloni drugih narkomana - 8;
- "žicanje" - 7;
- šverc - 4;
- teže krađe - 3;
- prostitucija - 1;
- kockanje - 1;
- socijalna pomoć - 1.

Prema jediničnoj analizi, na zakonom dozvoljene oblike pribavljanja sredstava (džeparac, povremeni rad, stalni rad, socijalna pomoć) odnosio se 41 (38%) od ukupno 106 registriranih oblika. Na ovaj ili onaj način nezakonitih bilo je 65 (62%).

b) Načini pribavljanja sredstava za heroin u drugoj fazi ovisništva

Na osnovi podataka o 46 ovisnika registrirano je 28 različitih načina nabavljanja te droge koji se također odnose na kombinacije različitih oblika:

- teže krađe, dilanje - 5;
- dilanje - 4;
- lakše krađe, teže krađe, dilanje - 3;
- džeparac, potkradanje obitelji, lakše krađe, teže krađe, šverc, dilanje - 3;
- džeparac, pokloni drugih narkomana - 3;
- teže krađe - 2;
- lakše krađe - 2;
- lakše krađe, povremeni rad - 2;
- pokloni drugih narkomana - 2;
- povremeni rad, stalni rad, potkradanje obitelji, dilanje - 2.

(Ostalih 17 oblika javlja se samo jedanput.)

Frekvencije oblika nabavljanja sredstava:

- dilanje - 24;
- teže krađe - 17;
- lakše krađe - 14;
- potkradanje obitelji - 10;
- džeparac - 8;
- povremeni rad - 7;
- stalni rad - 6;
- pokloni drugih narkomana - 5;
- žicanje - 3;
- šverc - 3;
- iznuđivanja - 1;
- prostitucija - 1;
- prodaja svojih stvari - 1;
- posuđivanje - 1.

Prema jediničnoj analizi, na zakonom dozvoljene oblike pribavljanja sredstava (džeparac, povremeni rad, stalni rad, prodaja svojih stvari, posuđivanje) odnosilo se 23 (23%) od ukupno 101 registriranih oblika. Na ovaj ili na onaj način nezakonitih bilo je 78 (77%) oblika.

Komparativnom analizom moguće je ustanoviti da je krađe poduzimalo manje ispitanika u prvoj fazi (18, od kojih teže krađe 3), nego u drugoj fazi (23, od kojih teže krađe 17). U prvoj fazi je drogu dilalo njih 13, a u drugoj fazi 24 ovisnika, ispitanih metodom životne priče. U prvoj fazi istodobno je kralo i dilalo 4 (lakše krađe), a u drugoj fazi 13 ovisnika (uglavnom teže krađe).

U razdoblju od prve do druge faze vidljivo je ne samo povećanje broja nezakonitih načina pribavljanja heroina i sredstava za tu drogu nego i povećanje ozbiljnosti i štetnosti tih načina (npr. od lakših krađa u prvoj fazi do dominacije težih krađa u drugoj fazi). U drugoj fazi najčešće prisutnim načinom pribavljanja heroina postaje dilanje tj. preprodaja droge, i to u svrhu nabavljanja direktno heroina ili novca za kupovinu heroina. Izvjesno opadanje registrirano je u svezi s potkradanjem obitelji - tako ih je nabavljalo novac za heroin 13 u prvoj fazi, a 10 u drugoj fazi, što se može objasniti većom upoznatošću članova obitelji s njihovim devijantnim ponašanjem.

Na raširenost protuzakonitog ponašanja ovisnika o heroinu upozorava i analiza crne kronike dnevnog lista Slobodna Dalmacija, koju je realizirala studentica sociologije na Filozofskom fakultetu u Zadru Sandra Balić. Prema toj analizi, od ukupnoga broja otkrivenih počinitelja krivičnih i prekršajnih djela (268), o kojima je tijekom 1994. godine izvijestio list, 31,7% odnosi se na počinitelje djela vezanih za drogu: narkomane kradljivce 11,2% i dilere 20,5%. Ta zastupljenost najvjerojatnije se odnosi na donju granicu udjela narkomana u ukupnom broju krivičnih i prekršajnih djela.

Spoznaje o načinima pribavljanja novca za heroin i o držanju ispitanih ovisnika prema tim načinima moguće je upotpuniti sljedećim izjavama iz njihovih životnih priča:

- Dilanje je najgori posal na svitu. Jer, uvijek moraš mislit kako ćeš skupit i dat lovu. Uvijek si ovisan o drugima, a ja od djetinjstva hoću bit neovisan (Maks, 30 godina).

- I vrlo brzo postao sam ovisnik, jer više nisam mogao bez droge. I nekada pošten, ja postajem nepošten, iako nisam rođen za krađu. Pandurija me je uvatila početkom 89. sa mlincem za kavu na ulici, u preprodaji (Bruno, 29 godina).

- U zadnje vrime sam kra, i još uvijek kradem, sve živo: kompjutore, telefakse, pisaće mašine... Provaljujem uglavnom u firme. Ali, takve stvari ne mogu nigdje držat, prevelike su. I zato me kupci ucjenjuju, pa im dajem za malu lovu, jebi ga... (Miguel, 26 godina).

- Taj osjećaj da se novci moraju nabavit, to je grozno. I svaki dan jedno te isto radit, nabavljat novce, furat se, jednolično je sve to, više to nije gušt, postalo je nekako... (Josip, 26 godina).

- A šta sam najviše mrzija i šta mi se najviše gadilo, to je kad bi rekli ajmo otet torbicu ženi starijoj (Flash, 29 godina).

- Onda sam ima puno više para nego sad, jer sam prodava hašiš i travu za jednog starije tipa. Ima bi i za sebe, i novaca za kupit opijum i heroin. Taj tip je bija pomorac, pa se time bavija. Možeš mislit, sa sedamnest godina sam jedan put ima toliko para da sam moga kupit tri golfa (Goran, 28 godina).

- Lovu za fiksanje sam pribavlja prodajom zlata i stvari iz kuće. Davala mi je familija lovu. I dva-tri puta krađe, neke majice i tako, čuva bi stražu prijatelju (Leonardo, 24 godine).

- Kad staneš sa dopom ne možeš se sastat sa lovom. A kad se budeš, nabavljaš lovu nenormalno (Karlos, 38 godina).

3. Materijalni gubitnici i dobitnici (profiteri) na tržištu heroina

Analizom pokazatelja iz prikupljenih životnih povijesti ovisnika moguće je utvrditi tipologiju materijalnih gubitnika i dobitnika (profitera) na tržištu heroina danas u Splitu.

a) Gubitnici

Na osnovi prikupljenih podataka moguće je procijeniti da su (potencijalni) gubitnici na tržištu heroina u Splitu očigledno svi građani bez razlike, jer je njihov socijalni ambijent bitno narušen, te da su potencijalne žrtve mnogostrukih opasnosti oni i njihove obitelji, privatno vlasništvo i slično. Na temelju prikupljenog iskustvenog materijala, a po kriteriju različitosti objekata krađa i drugih devijantnih radnji ovisnika, napravljena je tipologija od deset kategorija građana koji su tome posebno izloženi:

1. vlasnici javnih objekata - fizičke i pravne osobe (provale);
2. vlasnici prodavaonica i robnih kuća - fizičke i pravne osobe (otuđivanje artikala);
3. vlasnici stambenih objekata i nositelji stanarskog prava (provale);
4. vlasnici automobila (krađe, provale);
5. građani-prolaznici (džeparenja, otimanja torbica i sl.);
6. građani-žrtve iznuduivanja i ucjenjivanja;
7. članovi obitelji (potkradanje iz kuće);
8. prijatelji i poznanici (nevraćanje posuđenog novca);
9. sami narkomani (prodaja osobnih stvari, trošenje radom zaradenog novca);
10. porezni obveznici (visoka izdvajanja za liječenje narkomana, troškove policije i sudstva, itd.).

b) Dobitnici

Također, moguće je napraviti sljedeću tipologiju dobitnika (profitera) na tržištu heroina u Splitu:

1. veletrgovci heroinom;
2. suradnici veletrgovaca heroinom (vozači i slični);
3. dileri (malotrgovci heroinom) koji ne konzumiraju drogu;
4. ilegalni kupci ukradenih stvari.

S time u svezi nužno je napomenuti da sami ovisnici nisu materijalni dobitnici, jer osim jednog od 50 ispitanika, koji je u vrijeme intervjuja vjerojatno bio veletrgovac heroinom, niti jedan nema viška novca; većina dilera nisu materijalni dobitnici, jer su i oni uglavnom ovisnici. Dakle, dobitnici su vjerojatno izrazitom većinom osobe koje same ne dijele taj izuzetno štetan porok, a na koji nezakonitom i nehumanom djelatnošću upravo oni navode druge, uglavnom mlade, osobe. Dok su već poznati mnogi podaci o ovisnicima pa i o drugim gubitnicima, dotle pokazatelji o veletrgovcima heroinom te o drugim dobitnicima na tome tržištu još nisu prezentirani javnosti.

V. ZAKLJUČCI

Na osnovi iznijetoga moguće je usvojiti devet osnovnih zaključaka.

1. U prvoj polovini devedesetih godina u Splitu postoji veliko tržište heroina, koje uz ostalo karakteriziraju velik broj ovisnika i izuzetno visoka sredstva koja se troše za nabavu te droge.

2. Utvrđena je prisutnost relativno velike potražnje za heroinom kao robom, i to potražnje efektivnog tipa označene potrebom i namjerom znatnog broja osoba da heroin konzumiraju i sposobnošću da ga nabave.

3. Sposobnost da se dode do heroina izražava se kod ovisnika o toj drogi na više načina, koji su uglavnom kombinacija raznih oblika nabavljanja sredstava za tu svrhu.

4. Oblici nabavljanja sredstava za heroin uglavnom su zabranjeni zakonom, a analizom dinamike narkomanskih karijera registrirano je povećanje zastupljenosti i ozbiljnosti nezakonitih načina od početnog razdoblja konzumiranja te droge do faze ovisništva.

5. Na osnovi prikupljenih podataka o načinima nabavljanja sredstava za heroin načinjena je klasifikacija gubitnika i dobitnika na tržištu heroina. Dok je kod dobitnika riječ o relativno suženom krugu osoba, dotle klasifikacija gubitnika pokazuje kako su neposredni gubitnici, odnosno oni najizloženiji, situirani u različitim slojevima stanovništva, a da su potencijalni gubitnici svi građani.

6. Provedena analiza sugerira da je ovisnost o heroinu društveni problem, i to ozbiljan, jer je karakteristična za veliki broj osoba, negativno utječe na kakvoću življenja znatno većeg broja građana te opravdano izaziva sumnje i strah u javnosti; ta se pojava na osnovi temeljitog poznavanja vjerojatno može ublažiti širokom stručno vođenom društvenom akcijom.

7. Nalazi ovog istraživanja koji se tiču ekonomskog aspekta ovisnosti o heroinu u Splitu upućuju na zaključak da ta pojava ima određena obilježja totalnoga društvenog fenomena, dakle da ima svoj zatvoreni društveni svijet, te u sklopu toga svijeta i svoju ekonomsku reprodukciju.

8. Ispitivanje ekonomske reprodukcije ovisnosti o heroinu u Splitu devedesetih godina pokazalo je da ona najvećim dijelom obilježena različitim oblicima izražavanja društvene devijantnosti, i to u smislu eklatantnog odstupanja od društvenih normi kojima se štite prava građana-pojedinaca.

LITERATURA:

- Becker, Howard S. (1963) **Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance**. Glencoe, Illinois: Free Press.
- Cohen, Steven (1972) **Folk Devils and Moral Panics**. Oxford: Martin Robertson.
- Gurvitch, Georges (1966) Kratak prikaz pojma totalnih društvenih fenomena, u G.Gurvitch /ur./ **Sociologija**, svezak II. Zagreb: Naprijed.

- Lemert, Edwin M. (1972) **Human Deviance, Social Problems and Social Control**. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Nikolić, Nenad (1982) **Popularni ekonomski riječnik**. Sarajevo: Svjetlost.
- Petrović, Stevan P. (1974) **Ličnost mladog narkomana**. Beograd: Institut za alkoholizam i narkomaniju.
- Schwartz, Howard & Jerry Jacobs (1979) **Qualitative Methodology. A Method to the Madness**. New York, London: The Free Press.
- Šandrović-Mucalo, Vanja (1995) Neka zapažanja u radu s ovisnicima o psihoaktivnim supstancama, u **Zajednički protiv ovisnosti**. Zagreb: Ministarstvo rada i socijalne skrbi, Republički fond socijalne zaštite.
- Uglešić, Borben (1982) Prilog poznavanju problematike "ovisnosti" kod mladih. Split: Komisija za suzbijanje ovisnosti o psihoaktivnim drogama Skupštine općine Split.

Dnevni tisak

- Sakoman, Slavko: Hrvatski ples na oštirci igle. Intervju u listu Slobodna Dalmacija, Split, br. od 10. studenog 1991.
- Stanić, Tomislav: Više vijesti-manje droge. Intervju u listu Slobodna Dalmacija, Split, br. od 19. prosinca 1992.
- * * * Za drogu 40 milijardi dolara, Slobodna Dalmacija, Split, br. od 24. lipnja 1991.

ECONOMIC REPRODUCTION OF HEROIN ADDICTION: THE CITY OF SPLIT IN THE 90'S

Dražen Lalić

Faculty of Philosophy, Zadar

The paper discusses the economic aspects of heroin addiction. A comprehensive analytical frame employed here rests on three sociological observations: a) heroin addiction has all the characteristics of a total social phenomenon; b) it is a grave social problem; c) the economic activity behind it is explicitly deviant. Using data gathered by the method of life history (the sample consisted of 50 heroin addicts from Split) the author analyzes demand and supply of heroin in Split during the first half of the 90's. The results point out the existence of a huge and stable heroin market revolving around effective demand.